

Te gast bij Maarten Luther op 'De Wartburg'

Ontwikkeling van een exemplarisch voorbeeld voor het voortgezet onderwijs

Het afgelopen cursusjaar studeerden voor het eerst studenten van de lerarenopleidingen voortgezet onderwijs (LVO) van Driestar Hogeschool af op exemplarisch onderwijs. Janine Dankers, studente Duits, was een van hen. Rieke de Kool sprak haar over de afstudeermodule (minor) en haar exemplarisch voorbeeld. Ze vroeg ook naar haar mening over het onderwijsconcept.

Monnik over misstanden

'Zoals jullie weten, was ik nog jong toen ik het klooster inging. Daar werkte ik hard en bad ik veel om zo goed mogelijk over te komen bij God. Ik ben ook op reis gegaan naar Rome, waar ik eveneens zo veel mogelijk goede werken deed. Maar ondanks dit alles vond ik geen zekerheid in het geloof. Ik kon geen vrede vinden. In het klooster zag ik voor het eerst van mijn leven een Bijbel. Zoals jullie weten, is die er alleen in het Latijn en gewone mensen kunnen dat niet lezen. Ik vond het zo mooi om een Bijbel te lezen! Toen ik een poosje in het klooster was, kreeg ik zelf een Latijnse Bijbel. Daar was ik erg blij mee! Wat zou het geweldig zijn als alle mensen een Bijbel konden hebben! Ik studeerde hard in de Bijbel, misschien zou dat me helpen om zekerheid te vinden. (...) Op een dag, toen ik het boek Romeinen bestudeerde, ontdekte ik toch iets moois! Ik las dat je alleen door het geloof gerechtvaardigd wordt en niet door de goede werken die ik deed. Eindelijk vond ik vrede, wist ik hoe het zat! De laatste tijd denk ik hier steeds meer over na. Om me heen in de kerk zie ik allerlei dingen gebeuren die heel anders gaan dan ik ontdekt heb. Wat moet ik daar nu mee?'

Concept dat je bijblijft

De woorden hierboven komen uit de ouverture van een exemplarisch voorbeeld over Maarten Luther, ontwikkeld door Janine Dankers. Zij studeerde onlangs af in het vak Duits en geeft les op het Wartburg College in Rotterdam. Hoe heeft Janine de afstudeerfase exemplarisch onderwijs ervaren? Hoe kwam zij op het thema voor haar exemplarisch voorbeeld? Hoe kreeg dat vorm? Hoe verliep het proces in de klas? Welke kansen ziet Janine voor exemplarisch onderwijs in het voortgezet onderwijs?

'Het bleef me echt bij', begint Janine te vertellen over de inhoud van de minor exemplarisch onderwijs. Ze volgde deze samen met studenten wiskunde en natuurkunde en ook studenten van de deeltijd-pabo. Op de lerarenopleidingen voortgezet onderwijs konden de studenten kiezen uit drie minoren: zorg, leidinggeven en exemplarisch onderwijs. 'De eerste past niet zo bij me', aldus Janine. 'De tweede wordt al door heel veel mensen gekozen en tijdens de

opleiding waren we er al regelmatig op ingegaan. Ik wilde graag iets anders. Om die reden koos ik voor exemplarisch onderwijs. Hiervoor werd ik trouwens ook wel geprikkeld door een kennismakingscollege dat Bert Kalkman voorafgaand aan de minor kwam geven. We voerden toen "Canonzingen met Bach" uit. Ik moet eerlijk zeggen dat ik in het begin niet echt het doel zag van het met z'n allen zingen en daarbij bewegingen maken. Pas later ontdekte ik dat we spelenderwijs hadden geleerd hoe een canon in elkaar zit en dat je daarin op bepaalde plaatsen wel kunt

Janine Dankers

invallen en op andere niet.' Toen Janine de eerste colleges van de minor zelf meemaakte, gegeven door Willemieke Reijnoudt en Gerrit Heino, begon het concept haar echt te intrigeren: 'Ik wilde wel eens weten hoe het kan dat mensen door onderwijs zó geboeid kunnen raken en dat het ook zó leuk is.' Met name de exemplarische "Gutenbergs drukmachine" en "Venster op een andere wereld" (Anne Frank), die dichterbij haar vakgebied

liggen en waarin ook andersoortige activiteiten aan de orde komen dan bij “Canonzingen”, hebben Janines interesse gewekt: ‘Door deze activiteiten gingen we echt helemaal mee in het proces dat de hoofdfiguren meemaakten. Stukje bij beetje kwamen we op de ideeën erachter. Dat ging misschien niet snel, maar op de lerarenopleidingen voortgezet onderwijs hadden wij (in tegenstelling tot de pabostudenten) het concept nog nooit meegemaakt. Het mooie is dat je bij exemplarisch onderwijs niet zomaar vergeet wat je ontdekt hebt. Dat geldt niet alleen voor studenten, maar ook voor leerlingen op school. Die leren vaak voor een toets en daarna verdwijnt hun kennis min of meer. Dat kun je over exemplarisch onderwijs niet zeggen.’

Thema met onverwachte mogelijkheden

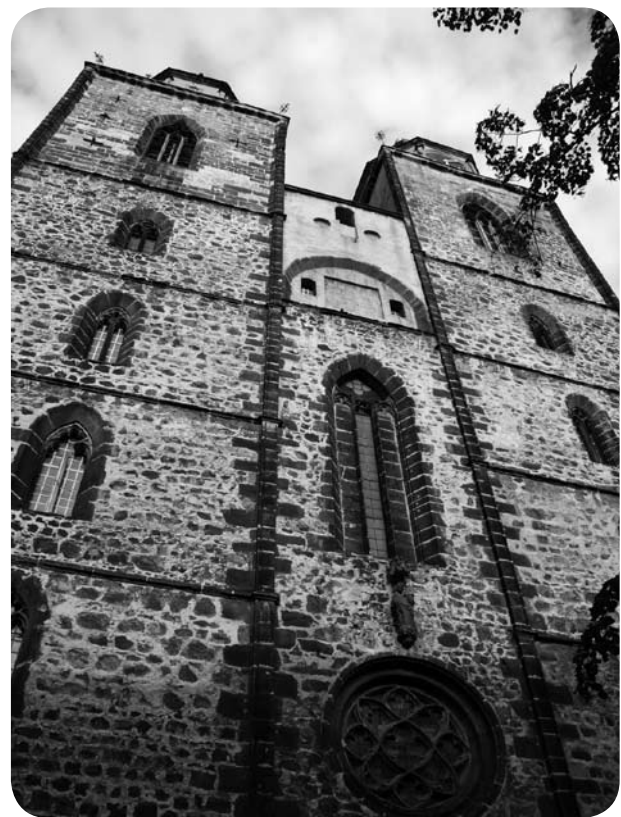
Zoals gezegd gaat het exemplaar dat Janine heeft ontwikkeld over Luther. Bij de themakeuze maakte ze dankbaar gebruik van een suggestie die ze via via kreeg. ‘Het is écht lastig om een thema te vinden, zeker als je een talenstudie doet’, licht ze toe. ‘Wat is immers een mensheidsthema op mijn vakgebied dat mogelijkheden biedt om met taal bezig te zijn en dat voldoende diepgang biedt om leerlingen werkelijk te boeien? Het thema “Luther” draagt deze mogelijkheden in zich. Luther is niet alleen een cruciale figuur in de reformatie. Hij heeft ook een Bijbelvertaling tot stand gebracht die invloed heeft gehad op de ontwikkeling van het Duits.’

Het vinden van de juiste ‘instap’ voor haar exemplaar vond Janine ook niet gemakkelijk. Nadat ze allerlei literatuur over Luthers leven had gelezen en onderwerpen had geselecteerd die aan de orde moesten komen, dacht ze erover om Luther aan het eind van zijn leven een terugblik te laten geven op wat hij had meegemaakt. ‘Dat bleek niet te werken. Wat dat betreft, had ik echt veel aan de begeleidingsgesprekken met Gerrit en Willemieke. Die vroegen me steeds opnieuw hoe ik op een natuurlijke manier een verbinding tussen de leerlingen en de thema’s wilde laten ontstaan en waarom ik eerst dit en vervolgens dat aan de orde wilde laten komen. Dat hielp me om keuzes te maken. Ik ontdekte door hun vragen ook dat het niet zou werken om te beginnen met de 95 stellingen. Daar zou ik de leerlingen niet mee “pakken”. Het zou veel beter aanslaan als ik hen in een situatie bracht die hen betrokken maakte op de reden waarom Luther de stellingen maakte. Dat was het feit dat hij in het klooster een eigen Bijbel in handen kreeg, waarin hij eigen ontdekkingen deed en zo tot de conclusie kwam dat de mensen in de kerk bedrogen werden. In feite gaat dat ook veel dieper. Stellingen zijn stellingen, maar Luthers ontdekkingen

gaven aan dat de waarheid in het geding was. Er werd een verkeerd beeld van God geschetst.’

Activiteiten die betrokkenheid stimuleren

In haar ontwerp heeft Janine geprobeerd de leerlingen echt betrokken te maken. Na Luthers opmerking dat hij bij het zelf lezen van de Bijbel misstanden heeft ontdekt en nadat hij daarvan voorbeelden heeft gegeven, moeten ze bijvoorbeeld Bijbelse argumenten aandragen die duidelijk maken waarom het niet klopt wat de kerk leert. Verder krijgen ze de opdracht na te denken over een manier waarop Luther zijn bevindingen met zo veel mogelijk mensen kan delen. Later, als hij zijn stellingen op de deur van de kapel

Stadskerk te Wittenberg

in Wittenberg heeft bevestigd en hij van de paus het bevel krijgt ze te herroepen omdat hij anders in de ban wordt gedaan, mogen de leerlingen met Luther meedenken: wat zijn argumenten voor herroepen, wat argumenten tegen? En een stuk persoonlijker: wat zou jij doen als het om de waarheid van Gods Woord gaat? Nog weer later krijgen ze de vraag wat Luther moet gaan doen als hij – ontvoerd door vrienden – op De Wartburg, veilig voor de paus en allen die het op zijn leven gemunt hebben, niet veel te doen heeft. Het antwoord ‘de Bijbel vertalen’ is dan niet zomaar goed als er geen reden bij gegeven wordt. Die reden is: zorgen dat de Bijbel toegankelijk is voor de gewone

man, zodat hij zelf Gods Woord kan lezen en hem niets anders voorgehouden kan worden. Wat daar allemaal bij komt kijken, ervaren de leerlingen eveneens in het exempel. Ze worden namelijk 'vertalers', die heldere Nederlandse zinnen moeten maken van enkele teksten uit het Nieuwe Testament, geschreven in het Duits van een paar eeuwen terug. De laatste Duitse tekst die ze, ter afronding van het exempel, voorgeschoteld krijgen, is een citaat uit een brief van Luther over zijn houding ten opzichte van de vertaling. Luther is nederig, want – zo schrijft hij – 'Ik heb talenten gebruikt die ik van God gekregen heb en ben het uiteindelijk niet eens waard om één uur te leven'. Kijken de leerlingen ook zo naar prestaties?

Leerlingen die aan het denken worden gezet

Janine voerde het exempel (met hulp van een collega) twee keer uit, beide keren in een VWO 2-klas. 'Tijdens de uitvoering groeide ik', merkt ze op. 'Wat in de ene klas niet helemaal liep, deed ik in de andere klas op een iets andere manier.' Van heel wat aspecten genoot ze echt. Bijvoorbeeld van die leerling die normaal gesproken heel rustig en niet al te geïnteresseerd was. Die bloeide tijdens het gesprek en ook in zijn groepje helemaal op. Hij bleek echt goed te zijn in het op een rij zetten van argumenten, het overtuigen van zijn klasgenoten en het wat abstracter denken. De reactie van diverse leerlingen op de vraag wat zij zouden doen als ze in Luthers situatie zaten, vond Janine 'helemaal super'. Ze vroeg of de leerlingen de waarheid voor zichzelf zouden houden of ermee naar

buiten zouden treden. Een anders heel stoere jongen vertelde enigszins aarzelend dat hij zou verdedigen waar hij voor stond. Later waren de leerlingen het erover eens dat Luther zijn stellingen niet moest herroepen, wat er ook zou gebeuren. Ze vonden dat de waarheid gehoord moest worden. Ook over het vertalen van teksten uit het Duits is Janine enthousiast: 'De leerlingen gingen hier heel serieus mee aan het werk. Uit hun vertalingen bleek hoe goed ze zich inleefden. Bij het presenteren van de vertalingen werd diverse keren aangegeven: "Ik heb het niet altijd even letterlijk vertaald, maar heb soms de volgorde van de zinnen veranderd en af en toe andere woorden gekozen om de boodschap over te brengen. Anders begrijpen de mensen het volgens mij niet." Zo ging Luther ook te werk.'

Naderhand vroeg Janine de leerlingen wat ze van het exempel vonden. Hoewel een enkeling aangaf het als saai te hebben ervaren, vonden de meesten het boeiend. Iemand gaf aan: 'Ik wist al heel veel. Maar het zette me toch aan het denken.' 'Dat is aan de ene kant misschien het nadeel van het onderwerp dat ik koos', aldus Janine. 'Luther is voor de meesten geen onbekende figuur en dan moet je je best doen om "blanco" te denken. Aan de andere kant ging het zeker niet alleen om kennis. De kern van mijn exempel is: leerlingen de ontdekkingen en activiteiten van Luther mee te laten beleven, hen tot de ontdekking te laten komen die Luther deed en iets te laten ervaren van zijn levenswerk, de Bijbelvertaling. Bij exemplarisch onderwijs gaat het uiteindelijk niet om de goede

De Wartburg

antwoorden. Het ontdekken van het waarom is het belangrijkste. Daarmee geef je leerlingen iets mee voor hun hele leven.'

Mogelijkheden exemplarisch onderwijs in het VO

Ziet Janine kansen voor exemplarisch onderwijs in het VO? Ja zeker! Ze stelt: 'Het kan alleen niet zomaar. Je moet erin getraind worden, je de principes eigen maken. En het rooster, met meestal één uur per vak en daarna weer een ander vak, maakt het niet zo gemakkelijk. Drie uur achter elkaar de tijd hebben zorgt ervoor dat exemplarisch werken een stuk aangener wordt. Dat is mogelijk als er ruimte is om in blokken te werken. Bij goed overleg lukt dat. Verder speelt volgens mij een belangrijke rol hoe de directie van de school er tegenover staat. Mijn directeur staat erachter. Dat is prettig. Wij krijgen bijvoorbeeld de ruimte om in projectwerken aandacht te besteden aan dit onderwijsconcept. In de toekomst zetten we misschien wel verdere stappen. Dan zal het van belang

zijn om met elkaar het proces in te gaan, bijvoorbeeld met elkaar te ontwikkelen, van elkaar te leren (je blijft immers nooit alleen binnen je eigen vakgebied) en elkaar op te scherpen.'

Als Janine ooit de kans krijgt, wil ze een exemplaar maken over de Berlijnse muur. Dat thema spreekt haar enorm aan. Over mogelijkheden voor exemplarisch werken binnen het grammatica-onderwijs heeft ze ook nagedacht. 'Taal is een middel en dat maakt het vinden van een exemplarisch thema niet zo simpel. Een mensheidsthema op dit terrein kan ik niet noemen. Maar zoeken naar het waarom van regels is wel mogelijk. Bij het aanleren van regels achter de lidwoorden der, die en das liet ik mijn leerlingen over een aantal woorden eerst op het gevoel aangeven of het mannelijk, vrouwelijk of onzijdig zou zijn. Later onderzochten we of het klopte en zochten we naar de logica achter de regels. Dat werkte. Het zette de leerlingen op een andere manier aan het denken.'